

Židovský agent Gestapa

Tragické působení a neslavný konec jednoho z nejnebezpečnějších protektorátních konfidentů

JAN DVOŘÁK

Z podvodníka Ervína Frankenbusche se po nacistické okupaci stal obávaný spolupracovník bezpečnostních složek, který se horlivě podílel na represích proti svým spoluobčanům, zejména Židům. Zprvu snad hlavně v obavách z perzekuce, záhy však již výhradně v závatném opojení z vlastní moci, byl i on ochoten plně spolupracovat s nacistickými okupanty. Ani jeho bezbřehá bezohlednost mu však nakonec k záchraně vlastního života nestačila.

Zrekonstruovat Frankenbuschův životní příběh není snadné. Až do nacistické okupace v březnu 1939 nebyl příliš zajímavou postavou. Patřil k plejádě pochybných jedinců, životních a kariéerních zkrachovanců, jejichž aktivity pravidelně narušovaly právní pořádek. Ale i pokud jde o jeho činnost za války, nejsme na tom o moc lépe.¹ Klíčové písemné prameny – pokud vůbec existovaly – byly ještě před jejím koncem zničeny. Osvobození se bohužel nedočkala téměř žádná z Frankenbuschových obětí. Dochované informace k němu jsou tedy většinou kusé, přesto umožňují alespoň zčásti popsat jeho osobní život a činy.

Ervín (Erwin) Frankenbusch se narodil 8. prosince 1897 do rodiny²

židovského obchodníka s kartáči z Královských Vinohrad Eduarda Frankenbusche a jeho manželky Reginy, rozené Schneerové.³ V matrice narození Židovské náboženské obce na Královských Vinohradech bylo Ervínovo jméno uvedeno v XVI. svazku na straně 106 pod č. 165.⁴ O jeho mládí nehovoří žádný z dochovaných pramenů, víme jen, že absolvoval pět tříd obecné a čtyři třídy reálné obchodní školy (bez konkrétního určení). S ohledem na jeho další životní dráhu je však příznačné, že první informace pochází z četnického hlášení. Šlo o mravnostní přestupek z roku 1921, kdy v Průmyslovém paláci na pražském Výstavišti obtěžoval na dámské toaletě přítomné dámy, až musel zakročit přivolaný strážník.

Bez zajímavosti není, že na Výstavišti tehdy plnil pracovní povinnosti údajně jako ředitel jablonecké firmy Ignatz Nemetz.⁵ Za ředitele, vedoucího či alespoň zástupce šéfa toho či onoho podniku se totiž Frankenbusch pravidelně vydával jak na veřejnosti, tak před příslušnými úřady, a to bez ohledu na své skutečné pracovní zařazení. Obyčejně šlo o lest, kterou často využíval při svých podvodech.

Začátkem dvacátých let ale trestná činnost ještě nepatřila k jeho hlavním způsobům obživy. Frankenbuschův otec stále provozoval svůj obchod, a jak dokládá dochovaná firemní dokumentace, prozatím se mu dařilo. V roce 1922 se proto rozhodl ke svému podnikání oficiálně přizvat i své dva syny a zetě a od té doby nesla

- 1 O Frankenbuschovi se v tuzemské historiografii objevují jen nepatrné zmínky. Za jediný pokus přiblížit jeho osobnost a činy lze považovat publicistický článek „Jsem komisař Gestapa Frenk“ Jiřího Bohatky z roku 1972. Jedná se však o záměrně tendenční text, plně odpovídající protisionistickému zaměření časopisu, v němž byl uveřejněn. Vedle několika zajímavých informací tak obsahuje i řadu smyšlenek a očividných nepravd, jejichž cílem bylo očernit i konkrétní členy někdejší Židovské rady starších v Praze. BOHATKA, Jiří: „Jsem komisař Gestapa Frenk“. *Tribuna. Časopis pro ideologii a politiku*, 1972, roč. 4, č. 31–32, s. 20.
- 2 Kromě Ervína měli Frankenbuschovi ještě dceru Helenu (nar. 1899) a syna Viléma (nar. 1901).
- 3 Žádný z dochovaných dokladů neprokazuje židovský původ Frankenbuschovy matky. Je však velmi pravděpodobné, že minimálně jeden z jejich rodičů měl židovské kořeny.
- 4 *Státní oblastní archiv* (dále jen SOA) Praha, f. Krajský soud obchodní (KSO) Praha, sign. A I. 135, k. 886, Firma Eduard Frankenbusch, Správa matrik židovské náboženské obce v Praze, kopie rodného listu E. Frankenbusche z 22. 7. 1922.
- 5 *Národní archiv* (dále jen NA), f. Policejní ředitelství (dále jen PŘ) Praha II všeobecná spisovna (1941–1950), PŘ 1941–1951, k. 2294, sign. F 1412/6, spis E. Frankenbusch.

Rodný list.

z matriky narozených sv. XVI. str. 116. a 115.

Den, měsíc a rok narození	Místo narození	Jméno narozeného	Pohlaví mužsko žensko	Otec	Matka
9. prosince roku 1897	Praha II	Ervín Frankenbusch	mužsko	Eduard Frankenbusch cechyřin z Dejvic	Regina rozená Klancová

Na důkaz toho vlastnoruční podpis a úřední pečeť.
SPRÁVA MATRIK ŽIDOVSKÉ NÁBOŽENSKÉ OBCE V PRAZE.
dne 22. července 1922.

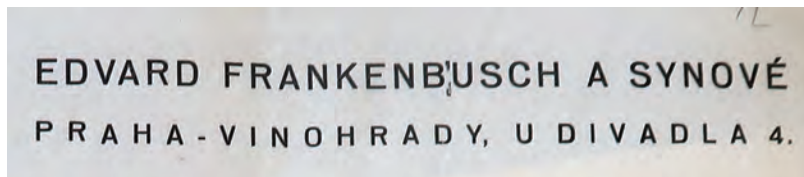

Rodný list Ervína Frankenbusche dosvědčující jeho židovské kořeny

Hlavička firmy Eduard Frankenbusch, velkoobchodu s kartáči, hřebeny a dalšími toaletními potřebami

Hlavička firmy Eduard Frankenbusch a synové, v níž měl Ervín Frankenbusch svůj podíl

Foto: SOA Praha (3x)

veřejná obchodní společnost název Eduard Frankenbusch a synové.⁶ Rodinný podnik se i nadále specializoval na obchod s kartáči, hřebeny a toaletními potřebami dováženými z Anglie a Francie, a od roku 1925 měl velkoobchod svoji prodejnu dokonce na Václavském náměstí. Ervínova matka ve stejném domě zároveň provozovala obchod s parfumerií. Rodina Frankenbuschových bydlela na lukrativní adrese: ve vile v ulici Na Šafránce č. 24 na Královských Vinohradech.

Podnikatelské štěstí však zřejmě nemělo v případě Frankenbuschových dlouhého trvání. Již v únoru 1927 synové i zeť ze společného podnikání vystoupili a došlo k opětovné přeměně veřejné obchodní společnosti na firmu kupce jednotlivce - i když stále pod názvem Frankenbusch a sy-

nové. Z velkoobchodu se tak znovu stal běžný obchod a z obchodního rejstříku byla firma definitivě vymazána v roce 1936.⁷

Na scestí

Co přesně stálo za krachem rodinného podnikání ve druhé polovině dvacátých let, není podstatné, mnohem zajímavější je skutečnost, že se Ervínovi tehdy řádně zkomplikoval i jeho osobní život. Nejenže zkrachovalo jeho manželství⁸ a podle dochovaných policejních hlášení vedl nezřízený život (prostitutky, alkohol a kokain nevyjímaje), ale především se začaly prohlubovat jeho potíže se zákonem.

Tento stav v podstatě přetrvával až do konce třicátých let, kdy Frankenbuschovy nezákonné aktivity

nesčetněkrát vyšetřovaly policejní orgány. V první řadě šlo o majetkovou trestnou činnost, mravnostní delikty a dopravní přestupky. Ale ani setrvalý zájem strážců pořádku mu nebránil v tom, aby využíval nových příležitostí nezákonně se obohacovat. K tomu mu napomáhal vrozený podvodnický talent a přesvědčivost v osobním kontaktu, stejně jako naivita poškozených. Jeho finanční poměry však rozhodně neodpovídaly smyšlené pozici úspěšného ředitele. Dlužil, kam se podíval, a na jeho osobní majetek byla několikrát uvalena exekuce.

S ohledem na jeho „kriminální portfolio“ je ovšem značně překvapivé, že na něj spravedlnost vesměs nedosáhla. Žaloby podané Frankenbuschovými oběťmi zpravidla skončily buď jejich stažením, nebo smírem

6 SOA Praha, f. KSO Praha, sign. A I. 135, k. 886, Firma Eduard Frankenbusch, Zápis u obchodního soudu z 14. 6. 1922.

7 Tamtéž.

8 Od roku 1919 byl Ervín ženatý s Annou (roz. Kiehlmannovou), s níž měl dva syny, Edgara a Reného.

a mnohá obvinění se vyšetřujícím orgánům nepodařilo prokázat. To může nahrávat i domněnkám, že nad ním již tehdy někdo z policejních úředníků mohl držet ochrannou ruku. Žádný z dochovaných dokumentů však jeho možnou roli policejního agenta nepotvrzuje. Naopak je z nich patrné, že i Frankenbusch používal oblíbený trik tehdejší galérky: neustále měnil místo svého pobytu, a tudíž doručit mu například soudní obsílku bylo prakticky nemožné.⁹

Vlivný advokát

Po okupaci v březnu 1939 si minimálně po materiální stránce Frankenbusch polepšil. Již v dubnu 1939 se totiž i se svou tehdejší družkou Annou Kubovou nastěhoval do vily č. p. 1203 v Modřanech. Není přitom vyloučeno, že ji do svého užívání dostal v rámci počínajícího procesu konfiskace židovského majetku (tzv. arizace). Některá poválečná svědectví skutečně zmiňují jeho podíl na arizaci židovského majetku v Modřanech – podle bývalého kriminálního rady Pražského policejního ředitelství (PPŘ) Rudolfa Hrbka¹⁰ šlo konkrétně o firmu Rudolf Pachtl (RUPA),¹¹ v níž měl být Frankenbusch ještě před okupací zaměstnán jako úředník.

Jinou, ne zcela konkrétní zmínku o jeho osobě můžeme datovat až do přelomu let 1940–1941, kdy jsou jeho aktivity poprvé zaznamenány také v advokacii. Znovu to může znít paradoxně, ale Frankenbusch přitom mohl využít vlastních zkušeností

Před válkou pracoval Ervín jako úředník v továrně na cukrovinky RUPA v Modřanech

Foto: ČTK

s trestnou činností. V průběhu roku 1941 nastoupil do funkce ředitele advokátní kanceláře JUDr. Otty Myslíka (1901–1974) se sídlem v domě na rohu dnešních ulic Na Příkopě a Nekázanka. Podle samotného Myslíka se tak mělo stát na návrh židovského advokáta JUDr. Artura Lasche,¹² k němuž byl již v roce 1939 určen Myslík advokátní komorou jako tzv. substitut (zástupce). O dva roky později ale byla již Laschova kancelář v likvidaci a právě Lasch měl doporučit Frankenbusche coby „obratného komercialistu“, tedy

odborníka na obchodní právo, jenž udržuje *dobré styky u českých i německých úřadů a těší se důvěře četné klientely, zejména židovské*.¹³

Zda byl Frankenbuschův a Myslíkův vzájemný vztah v pracovní i osobní rovině rezervovaný, nebo vřelejší, a proto i oboustranně výhodný, v tom se poválečné výpovědi rozcházejí. Jakoukoliv účast na Frankenbuschových podvodech a zločinech ale JUDr. Myslík jednoznačně odmítal a jeho vinu se vyšetřujícím orgánům nikdy nepodařilo dostatečně prokázat.

9 NA, f. PŘ Praha, k. 2294, sign. F 1412/6, spis E. Frankenbusch.

10 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Ústředna státní bezpečnosti (dále jen 305), sign. 305-569-7, Hlavní správa StB, Vytěžování poznatků o činnosti bývalých nacistických sítí, Protokol z výslechu Rudolfa Hrbka z 10. 1. 1953.

11 Firma RUPA, jejímž zakladatelem byl židovský podnikatel Rudolf Pachtl, patřila k nejvýznamnějším podnikům cukrovinkářského průmyslu v meziválečné ČSR. Pobočný závod firmy se od roku 1932 nacházel v Modřanech. Po druhé světové válce byla firma znárodněna, v roce 1947 se stala součástí Pražských čokoládoven, následně Národního podniku Čokoládovny Orion.

12 Artur Lasch (1881–?) byl deportován 30. 1. 1942 transportem V 24 z Prahy do Terezína a odsud 6. 9. 1943 transportem Dl do Osvětimi, kde neznámo kdy zahynul – viz <https://www.holocaust.cz/database-obeti/obeti/104322-artur-lasch/> (citováno k 2. 2. 2021). Na poslední adrese jeho trvalého pobytu v Thunovské ulici č. 197/7 na Malé Straně v Praze je dnes umístěn Stolperstein připomínající jeho jméno.

13 ABS, f. Odbor politického zpravodajství (dále jen 2M), sign. 2M: 13409, Ředitelství národní bezpečnosti Praha, Šetření ve věci JUDr. Otty Myslíka a Ervína Frankenbusche, Protokol z výslechu Otty Myslíka z 25. 2. 1946.

O co vlastně šlo? Při poválečném šetření se téměř všichni svědci víceméně shodli na tom, že Frankenbusch během působení v Myslíkově advokátní kanceláři bezskrupulózně zneužíval svého postavení k vlastnímu obohacení. K jeho klientele patřili zvláště pražští Židé – v tomto případě šlo zejména o právní pomoc při vyřizování majetkových záležitostí či nabídku ke zprostředkování vystěhovalectví, jeho služeb se ale domáhala i řada Čechů, hlavně ti, jimž hrozilo pracovní nasazení v Říši. Bez ohledu na národnost mnozí z nich uvěřili v jeho schopnosti a jejich naději samozřejmě posilovaly jeho údajné kontakty u německých úřadů.

Výsledek Frankenbuschovy nabízené pomoci však zpravidla býval zcela opačný než očekávání jeho klientů. Zejména Židé se dostávali do ještě větších problémů: zřejmě již v té době o nich referoval příslušným bezpečnostním orgánům. Pokud snad někomu z nich přece jen nakonec pomohl, rozhodně to nebylo z dobré vůle, ale za tučnou úplatu.¹⁴ V jedné z prvních poválečných žádostí o Frankenbuschovo zajištění, s níž se na bezpečnostní orgány v Modřanech již 17. května 1945 obrátil Místní národní výbor (MNV) ve Veltrusech, je uvedeno, že dotyčný podvodně vylákal velké finanční částky nejen od rodiny Dvořákových z Veltrus, ale přibližně i od dalších šedesáti pražských rodin.¹⁵ Jestli se tehdy jednalo o další Frankenbuschův umný podvod, nebo šlo o shora řízený komplot některých úředníků bezpečnostních složek, se již asi nikdy nedozvíme.

S přihlédnutím ke stále ostřejšímu kurzu okupačních úřadů v rasové otázce nemohlo Frankenbuschovi štěstí přát donekonečna. První váž-

Nařízení o povinném označení Židů židovskou hvězdou přijaté v září 1941 zkomplikovalo Frankenbuschovu situaci (ilustrační fotografie z pražských ulic) Foto: ČTK

nější problém se vyskytl v říjnu 1941, krátce poté co v protektorátu vstoupilo v platnost nařízení o povinném označení Židů Davidovou hvězdou.

V té době obdržela četnická stanice v Modřanech od místního obecního úřadu seznam Židů, v němž figurovalo i jeho jméno. Frankenbusch, vědom si svého ohrožení, se to vehementně snažil v rámci předmětného řízení vyvracet a odvolával se přitom primárně na své bezvěrectví. Jak již ale víme, záznam o jeho narození v Matrice narozených u Židovské náboženské

obce Královské Vinohrady mluvil v jeho neprospěch. Jeho neárijský původ potvrdilo i podrobné šetření.¹⁶

Navzdory svému osudu

I když již „veřejné“ odhalení židovské identity na podzim 1941 znamenalo pro Frankenbusche nemalou nepřijemnost, vážnější komplikace měly teprve přijít. Začátkem května 1942 byl zatčen příslušníky Pražského policejního ředitelství, další šetření však probíhalo v gesci Gestapa.¹⁷

14 Tamtéž, výslechy svědků ve věci válečné činnosti Otty Myslíka, 1946.

15 DEJMKOVÁ, Ivana: Modřany 1938–1947. Konfrontace obce na periferii Prahy s problémy válečné a poválečné Evropy (I. část). *Pražský sborník historický* XLII, Praha 2014, s. 114.

16 NA, f. PŘ Praha II, k. 2294, sign. F 1412/6, spis E. Frankenbusch, Šetření o árijském původu – dotaz Velitelství četnické stanice Modřany, šetření o árijském původu E. Frankenbusche, 30. 10. 1941.

17 ABS, f. 305, sign. 305-679-3, Hlavní správa StB, Vytěžování poznatků o činnosti bývalých nacistických sítí, Protokol z výslechu Lea Drnovského z 16. 6. 1952.

Dokument informující o výsledku šetření Frankenbuschova rasového původu z října 1941 Foto: NA

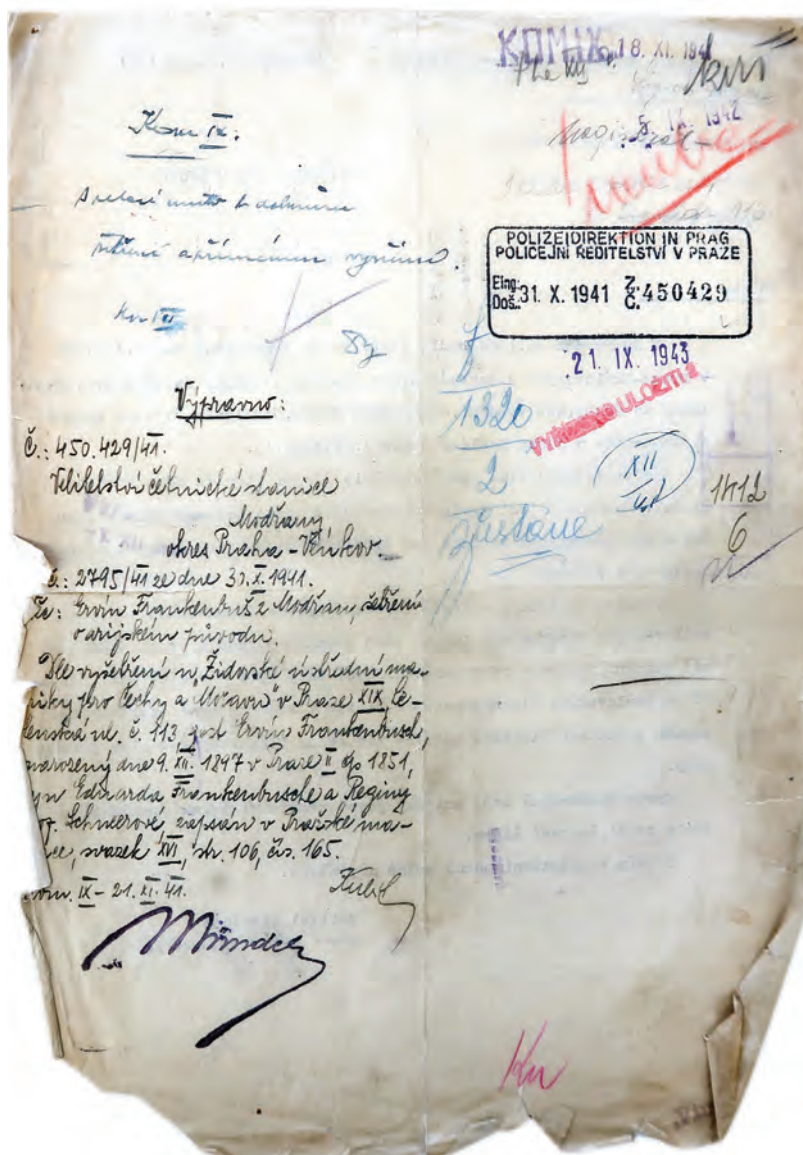
O pravých důvodech jeho zajištění se v té době mezi jeho blízkými hojně spekulovalo, ale jak se brzy ukázalo, úvahy, že primární příčinou byl jeho původ, tvořily jen část pravdy.

Frankenbusch se ale k velkému údivu svého okolí na Gestapu dlouho neohřál. Propuštění se dočkal již po několika týdnech, a dokonce mu bylo umožněno pokračovat ve svém zaměstnání. Jeho kolega JUDr. Myslík později vzpomínal na jeho návrat

Frankenbusch se k velkému údivu svého okolí na Gestapu dlouho neohřál. Propuštění se dočkal již po několika týdnech.

takto: Tu se počátkem července Frankenbusch objevil opět v mé kanceláři, a když jsem ho nechtěl u mě nechat pracovat, zle se na mě osopil s tím, že byl nevinně zatčen a propuštěn na svobodu, takže není přípustno, abych ho vyhodil. Připustil, že jest arijským míšencem a že mu Gestapo uložilo, aby ihned podal žalobu o určení pokrevního původu. Frankenbusch žalobu o určení původu skutečně podal, já byl ustanoven jeho zástupcem – spor ale nebyl meritorně nikdy skončen.¹⁸

Frankenbuschovo úsilí vylepšit si vlastní původ soudní cestou po válce dosvědčili také někteří příslušníci nacistického a českého bezpečnostního aparátu. Jeden z nejpovolanějších,

kriminální komisař Leo Drnovský,¹⁹ od roku 1943 vedoucí židovského komisariátu při Pražském policejním ředitelství, k jeho osobě v roce

1946 vypověděl: *Zatýkal jsem, ne já osobně, asi začátkem května 1942 Ervína Frankenbusche z rozkazu Gestapa, odd. II B. Frankenbusch byl za*

18 Tamtéž, f. 2M, sign. 2M: 13409, Ředitelství národní bezpečnosti Praha, Šetření ve věci JUDr. Otty Myslíka a Ervína Frankenbusche, Protokol z výslechu Otty Myslíka z 25. 2. 1946.

19 Leo Drnovský (1906–1978) pocházel z úřednické rodiny v Hodoníně. Po absolvování hodonínského reálného gymnázia studoval na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Studia ale pro nedostatek finančních prostředků nedokončil. V březnu 1938 byl přijat do služeb státní policie a služebně přidělen do Liberce (po obsazení pohraničí do Mladé Boleslavi) ke zpravodajské odbočce oddělení státní bezpečnosti. V lednu 1939 byl přidělen k Policejnímu ředitelství v Praze, oddělení státní bezpečnosti. Po okupaci Československa byl na policejním ředitelství utvořen tzv. spojovací štáb ke Gestapu. K jeho výkonu bylo určeno celé oddělení státní

Heydrichovy akce, jak jsem se později dozvěděl, na Pankráci dosti činný, a když Gestapo vidělo, že by Frankenbusch mohl konati cenné služby, zařídilo jeho osobní záležitosti tak, že platil nikoliv za žida, nýbrž za sporný případ. Z rozkazu Gestapa podal Frankenbusch u krajského soudu civilní žalobu na oduznání otcovství a udával v této žalobě, že otcem jeho jest arcivévoda Eugen z habsburského rodu. Frankenbusch pracoval téměř výhradně pro oddělení II B. a snad čas od času také pro jiná oddělení Gestapa, z jejich rozkazu byl v tom nebo onom případě nasazen. Asi v roce 1943 v březnu dozvěděl jsem se, že Frankenbusch je zaměstnán v kanceláři advokáta [JU]Dr. Myslíka v Praze II na Příkopech, kde jest Čedok.²⁰ O konkrétní příčině jeho zatčení na tomto místě Drnovský mlčí. V září 1945 se však ve Frankenbuschově případě podělil o několik dalších podstatných detailů: *Mohu uvést jen to, že jsem v tomto případě (zatčení Zápotockého, zřízence zemského*

Jediná autorem nalezená fotografie Ervína Frankenbusche byla publikována v článku J. Bohatky v časopisu Tribuna. Očividně pochází z Frankenbuschova policejního spisu, který ale dnes není k dohledání.

Repro: Tribuna

úřadu v Praze – pozn. autora) viděl s udivením vystupovati jako spolupracovníka Gestapa Ervína Frankenbusche z Modřan, kterého jsem v květnu 1942 jako žida na udání jistého Živnůstky z Modřan zavřel a předal Gestapu. Frankenbusch tvrdil, že je „levobočkem jakéhosi rakouského arcivévody“. Ježto úřad náš nebyl oprávněn tehdy bez vědomí Gestapa věci židovské vyšetřovati, bylo to Gestapu oznámeno, a toto si Frankenbusche převzalo. Najednou se na podzim téhož roku objevil jako spolupracovník. Na můj dotaz mně bylo oznámeno taj[emníkem] Röllichem,²¹ že Frankenbusch je míšenec. Později však tomu bylo jinak...²²

Za jeho uvězněním v květnu 1942 tedy podle Drnovského stál „jistý Živnůstka z Modřan“. Nešlo o nikoho jiného než o tehdejšího obávaného obecního tajemníka Modřan Arnošta (Ernsta) Živnůstku,²³ současně také spolupracovníka Bezpečnostní služby (SD). Oficiální záminkou byl sice Frankenbuschův neárijský původ,

bezpečnosti (následně dostalo název „Presidium B“), kam byl zařazen i Drnovský. Jeho úředníci měli za úkol přijímat příkazy a sdělení od Gestapa a vyjednávat s Gestapem v dílčích věcech. Drnovský zde byl záhy pověřen židovskou agendou. Po reorganizaci protektorátní policie na počátku roku 1943 se stal vedoucím komisariátu K IV/4, který měl na starosti židovské záležitosti, a i nadále zůstával spojovacím úředníkem policie ke Gestapu. Po zatčení Dr. Jaroslava Ženatého převzal ve druhé polovině roku 1943 funkci vedoucího referátu K-IV/2 (politické záležitosti), i nadále se však věnoval hlavně židovské problematice. Zatčen byl 15. května 1945 a za svoji činnost během okupace byl rozsudkem Mimořádného lidového soudu v Praze z 1. 4. 1947 odsouzen na doživotí, amnestií prezidenta republiky z 9. 5. 1955 mu byl trest změněn na 25 let odnětí svobody. Dne 1. 3. 1963 byl podmíněně propuštěn. Již během výkonu trestu byl orgány MV získán ke spolupráci, v té pokračoval i po svém propuštění, využíván byl zejména pro své styky v Německu.

²⁰ ABS, f. 2M, sign. 2M:13409, Ředitelství národní bezpečnosti, Protokol z výsledku Lea Drnovského z 15. 1. 1946.

²¹ Johannes Röllich (1902-?) přešel do Prahy v roce 1940 od drážďanského Gestapa. Od svého příchodu působil jako kriminální sekretář u církevního referátu, kde měl na starosti židovské záležitosti. Na sklonku roku 1943 byl však z kázeňských důvodů přeložen ke Gestapu ve Frankfurtu nad Mohanem. Jeho další osudy se autorovi zjistit nepodařilo.

²² ABS, f. 2M, sign. 2M: 11797, Protokol z výsledku Lea Drnovského, září 1945.

²³ Arnošt Živnůstka (1896-1947) přeběhl za první světové války v Haliči frontu a vstoupil do čs. legií v Rusku. Po návratu do vlasti v armádě zůstal a stal se důstojníkem z povolání v hodnosti štábního kapitána. Již během první republiky silně inklinoval k fašismu a sympatizoval s gen. Gajdou. Stal se členem Národní obce fašistické, a ve třicátých letech byl dokonce poslancem a tajemníkem poslaneckého klubu této strany. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava se přihlásil o říšské občanství (změnil si křestní jméno na Ernst) a na pražské úřadovně SD nabídl své služby jako konfident. Dne 20. února 1942 byl přidělen Okresním úřadem Praha-venkov do Modřan jako vedoucí tajemník místního úřadu. Podle instrukcí SD měl v obci získat ke spolupráci několik místních lidí a odhalit s jejich pomocí modřanské odbojové organizace. Stál za zatčením řady modřanských občanů. Později byl na nějakou dobu zadržen (viz dále) a brzy nato „uklizen“ na místní úřad do Holic ve východních Čechách, kde se ale choval stejně barbarsky a neomaleně jako v Modřanech. Proto byl v roce 1946 odsouzen Mimořádným lidovým soudem v Hradci Králové k trestu smrti a v následujícím roce popraven. K jeho životu a roli v Modřanech blíže viz HAVRÁNEK, Karel: *Modřany v odboji a květnovém povstání* (Diplomová práce). Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Pedagogická fakulta UK, Praha 2008 – viz <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/58440/> (citováno k 2. 2. 2021).

respektive nenošení židovské hvězdy,²⁴ ve skutečnosti si však Živnůstka především vyřizoval účty se svým úhlavním rivalem. Frankenbuschův vliv na dění v Modřanech, respektive na rozhodování obecního zastupitelstva totiž zjevně nebyl do této chvíle zanedbatelný, což cílevědomému Živnůstkovi přirozeně vadilo.

Vrátíme-li se ještě k Frankenbuschově soudní při ve věci pokrevního původu, prvotními iniciátory žaloby zřejmě byli úředníci pražského Gestapa. Otázkou přesto zůstává, nakolik mohli tuto iniciativu vlastně myslet vážně. Stěžejní argument, jímž se Frankenbusch minimálně zpočátku oháněl – tedy že jeho skutečným otcem není obchodník Frankenbusch, ale rakouský arcivévoda Evžen Habsburský (k početí mělo údajně dojít během jeho pobytu u posádky v Olomouci) – zněl i danému soudu, tj. Krajskému soudu pro věci civilní v Praze, značně fantaskně. A i když později došlo k právní úpravě dané žaloby, podle předložených (jistě padělaných) dokladů mohl být Frankenbusch na základě norimberských zákonů uznán, a to ještě s velkou benevolencí, maximálně za židovského míšence. K úspěšnému završení soudního sporu mu tak nepomohl ani zásah z „vyšších míst“.²⁵

Konfident Gestapa

Bezesporu nejzajímavější z výše citovaných Drnovského výpovědi o Frankenbuschovi jsou informace hovořící o jeho spolupráci s Gestapem. Toto „pouto“ bylo po válce znovu potvrzeno i jednotlivci z řad zajištěných příslušníků pražské úřadovny Gestapa²⁶ a SD,²⁷ z nichž někteří ho dokonce neváhali zařadit k neaktivnějším

Po krátkém uvěznění a atentátu na Heydricha ztratil Frankenbusch veškeré zábrany (Smuteční slavnost za zesnulého zastupujícího říšského protektora, I. nádvoří Pražského hradu, 7. června 1942) Foto: ČTK

a nejschopnějším protektorátním konfidentům.

Pokud porovnáme jejich svědectví s výpovědi několika málo přeživších Frankenbuschových obětí, není důvod obdobné soudy rozporovat. Problematické přesto zůstává, kolika konkrétních zločinů se Frankenbusch ve skutečnosti dopustil a které mu byly po válce připisovány neprávem. Zvláště pro své bývalé komplice se totiž stal hromosvodem pro řadu je-

jich válečných hříchů. Ovšem i s tímto vědomím a s přihlédnutím pouze ke skutkům, jež lze jasně prokázat, se jeví jeho „kariéra“ konfidenta jako nezměrně tragická.

Počátek Frankenbuschovy bezprostřední spolupráce s Gestapem lze datovat do přelomu jara a léta roku 1942. Jeho konkrétní udavačské aktivity po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha nejsou sice blíže zdokumen-

24 ABS, f. 305, sign. 305-679-3, Hlavní správa StB, Protokol z výslechu Lea Drnovského z 16. 6. 1952.

25 Tamtéž, f. 2M, sign. 2M:13409, Ředitelství národní bezpečnosti, Protokol z výslechu Ottý Myslíka z 25. 2. 1946; Tamtéž, sign 2M:11797, Protokol z výslechu Lea Drnovského, září 1945.

26 Např. výpovědi bývalých úředníků církevního referátu pražské úřadovny Gestapa Bedřicha Badelta a Fritze Kiesewettera. ABS, f. 305, sign. 305-569-7 a f. 2M, sign. 2M:13409, také Tamtéž, f. Střídání nacistických válečných zločinců (dále jen 325), sign. 325-172-1.

27 Např. výpovědi Waltera Jacobiho a Kurta Wilfera. ABS, f. 305, sign. 305-639-2 a Tamtéž, f. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD (dále jen 52), sign. 52-1-527.

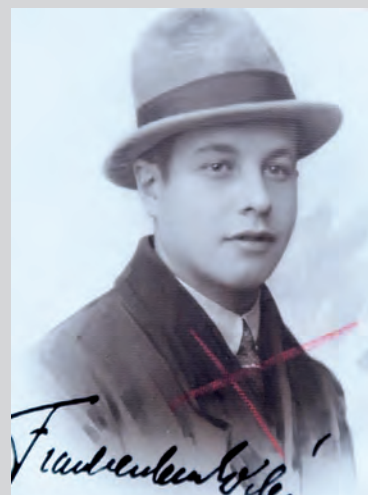
továny, Drnovského zmínky o jeho „aktivitě za Heydrichovy akce na Pankráci“ však vyznívají poměrně jasně. Nečekane brzké propuštění z vazby může být rovněž důkazem.

Změny Frankenbuschova chování si po jeho návratu z Gestapa všimla i jeho družka Anna Kubová: *Frankenbusch nebyl činným proti naší první republice r. 1938, byl dobrým Čechem, až když byl zatčen Němci r. 1942 za atentátu na Heydricha, protože byl Žid, byl puštěn asi za 6 týdnů a od té doby byl nervósní a nebylo s ním něco v pořádku.*²⁸ Její výpověď lze interpretovat i následujícím způsobem: jestliže měl do květnového zadržení nějaké zábrany, po svém propuštění je ztratil. Pod příslibem vlastní nedotknutelnosti, současně však i s vidinou osobního obohacení, byl „ve jménu Říše“ schopen v podstatě všeho. Z rozkazu příslušníků církevního referátu II B. (později IV B 4 a IV 4 b) pražského Gestapa – Frankenbuschovým řídicím orgánem byl podle všeho kriminální sekretář SS Sturmscharführer Johannes Röllich, v jeho zastoupení Röllichův tehdejší kolega z kanceláře kriminálního zaměstnanec Franz Krulich²⁹ – měl celkem logicky i nadále působit zejména mezi pražským židovským obyvatelstvem. V příštích měsících se tak Frankenbuschova kancelář stala již definitivně jakousi pobočkou Gestapa, do níž byly lákány další oběti. Jeho následujícím, a neméně významným úkolem bylo pátrat po Židech, kteří se vyhýbali transportům, nebo po těch, již sabotovali konkrétní protizhidská nařízení. Přitom ale Röllich a spol. lačnili nejen po samotných delikventech, ale snad ještě více po ukrytém židovském majetku.³⁰

Válku přežil jen bratr

Ervínův otec Eduard Frankenbusch byl deportován transportem AAp již 9. července 1942 z Prahy do Terezína, kde 23. března 1943 zahynul. Sestra Helena Königová (nar. 1899) byla společně se svým manželem, bankovním úředníkem Rudolfem (nar. 1894), a synem Harrym (nar. 1922) deportována transportem Bd 4. září 1942 z Prahy do Terezína a odsud 8. září 1942 transportem do Malého Trostince, kde všichni zahynuli. Jediný, kdo zřejmě druhou světovou válku přežil, byl tak Ervínův mladší bratr Vilém, kterému se včas podařilo uprchnout přes Francii do Velké Británie. Několikrát se během té doby pokoušel vstoupit do čs. zahraničního vojska, odveden ale nebyl. Důvodem byl pravděpodobně jeho špatný zdravotní stav, související zejména s psychickými problémy. O jeho dalších osudech se autorovi nepodařilo nic zjistit.

Zdroje: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/85417-eduard-frankenbusch/>; <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/99868-helena-k-nigova/>; Vojenský ústřední archiv, dokumenty odvodní komise k Vilému Frankenbuschovi, č. 24, rovněž <http://www.vuapraha.cz/soldier/18585129> (vše citováno k 2. 2. 2021).

Frankenbuschův otec Eduard (vlevo) a sestra Helena s rodinou byli zavražděni nacisty během holocaustu. Pouze jeho bratru Vilémovi (vpravo) se včas podařilo dostat do Velké Británie, kde jeho stopy končí.

Foto: NA

Svého úkolu se Frankenbusch od samého počátku chopil s iniciativou sobě vlastní: jednalo se o obsáhlou agenturní činnost a primárně jeho

příčiněním docházelo po mnoho následujících měsíců k častému a rozsáhlému zatýkání Gestapa hlavně mezi pražskými Židy. Nejčastěji šlo

28 Tamtéž, f. 2M, sign. 2M:13409, Ředitelství národní bezpečnosti Praha, Šetření ve věci JUDr. Otty Myslíka a Ervína Frankenbusche, Protokol z výslechu s Annou Kubovou ze 7. 2. 1946.

29 Franz Krulich (1905–?) se vyučil tkalcem. Členem NSDAP byl od 1. 3. 1937. Na pražském Gestapu pracoval od 3. 3. 1940, až do konce války působil jako kriminální zaměstnanec církevního referátu, kde měl na starosti židovské záležitosti. Z Prahy uprchl 15. 5. 1945 do Nového Města nad Metují, nedlouho poté byl zajištěn partyzánskou hlídkou. Jeho další osudy se autorovi zjistit nepodařilo.

30 Dokazují to např. i dopisy jedné z obětí, později popravené operní zpěvačky Marianne Golz, již Röllich osobně vyšetřoval. GOLZ, Ronnie: *Byla jsem šťastná až do poslední hodiny... Život a smrt Marianne Golz-Goldlust. Doplňující text k výstavě o Marianne Golz-Doldlust.* Praha 2014 – viz <http://www.rgolz.de/KNIHA-v-CESTINE.pdf> (citováno k 2. 2. 2021).

o movitější jedince, Frankenbusch se na jaře 1943 měl mj. podepsat i pod zatčení skrývajících se Žida Kurta Bernsteina, majitele před válkou úspěšného podniku na pudry a parfémů KOBE. Během dalšího vyšetřování byla odhalena i ilegální převaděčská síť vedoucí na Slovensko.³¹

Zvláště pro úředníky z církevního referátu Gestapa se stal Frankenbusch takřka ihned nepostradatelným. Jeho služeb ovšem postupně využívali i úředníci z dalších referátů,³² zejména při pátrání po členech protinacistického odboje. Na šibenici nebo do věznic a koncentračních táborů tak Frankenbusch pomohl dostat nejen mnoho Židů, ale i několik Čechů.³³ Tragičnost jeho počínání umocňuje fakt, že v době, kdy vrcholila jeho spolupráce s Gestapem, umírali v koncentračních táborech členové jeho nejužší rodiny...

V té době se již zřejmě zcela povznesl nad svůj „nevyhovující“ rasový původ. Nespokojil se pouze s udavačskou činností, ale po boku úředníků Gestapa či Pražského policejního ředitelství se účastnil zatýkání, domovních prohlídek, a dokonce i výslechů zadržených.³⁴ Do paměti řady z nich se tak nesmazatelně zapsal nejen svým zevnějškem – „malý, tlustý a černovlasý s židovskými rysy“, ale především

obhroublým chováním vůči vyšetřovaným, kdy neváhal použít fyzického násilí ani vůči ženám.³⁵ Jednou z nich byla i Valy Sperlová, rozená Brunnerová. Jeho zatčení se v září 1943 mezi jinými účastnil i Ervín Frankenbusch. Již při zatýkání ji zbili, zdemolovali celý byt a vyhrožovali jí odebráním dětí. Dalším brutálním výslechům byla podrobena v Petschkově paláci a později i ve věznicí na Karlově náměstí. Těch se znovu účastnil Frankenbusch, který i tentokrát svoji oběť brutálně týral.³⁶

Ve snaze ukořistit cenný majetek či alespoň jeho část se Frankenbusch neštítel udat ani své bývalé přátele

Ve snaze ukořistit cenný majetek či alespoň jeho část se neštítel udat ani své bývalé přátele. Například jeho známý z mládí, Karel Frankl, byl zatčen v březnu 1943 Gestapem kvůli nedávnému „předvádění politicky závadných filmů“ ve Frankenbuschově bytě v Modřanech. Ještě předtím ale od něj Frankenbusch podvodně vymámil brilantový prsten. Během následného vyšetřování na Gestapu

byla „odhalena“ i Franklova pravá identita – respektive jeho údajně částečný židovský původ. Zbytek války tak strávil v koncentračních táborech, ale na rozdíl od mnoha dalších, kteří přišli s Frankenbuschem do styku, nacistické bésnění přežil.³⁷

Hon na potápky

Vedle minima svědků z řad přeživších obětí a několika jednotlivců z blízkého okolí to byli především zajištění úředníci pražského Gestapa, kteří při poválečném vyšetřování referovali o Frankenbuschově činnosti pro Gestapo v letech 1942 až 1944. Jak ale dosvědčují i výpovědi Drnovského, bylo v této věci vyslechnuto také několik orgánů někdejšího Pražského policejního ředitelství.³⁸ Jednalo se zejména o úředníky prezidia B, kteří měli již od roku 1939 na starosti židovské záležitosti. V roce 1943 byl po reorganizaci Policejního ředitelství po vzoru Gestapa zřízen v rámci nově vzniklé kriminální inspekce IV-K IV i samostatný komisariát specializující se na židovskou otázku, označený jako K IV/4, do jehož čela byl dosazen právě Leo Drnovský.³⁹ Ten se také podle svědectví dalších zaměstnanců z PPR snažil striktně dodržovat všechna nařízení Němců ohledně židovské otázky, a i proto byl jeho

31 ABS, f. 2M, sign. 2M:11797, Protokol z výslechu Lea Drnovského, září 1945.

32 Tamtéž, f. 325, sign. 325-36-3, Protokol z výslechu Bedřicha Badelta z 23. 11. 1966.

33 Tamtéž, f. 52, sign. 52-1-527, Vlastnoruční písemné doznání Kurta Wilfera, sepsáno 6. 7. – 30. 7. 1945. K některým zatýkacím akcím vypovidal rovněž Leo Drnovský. Tamtéž, f. 2M, sign. 2M:11797, Protokol z výslechu Lea Drnovského, září 1945.

34 ABS, f. 325, sign. 325-177-4, Protokol z výslechu Fritze Kiesewettera z 10. 8. 1945; Tamtéž, sign. 325-36-3, Protokol z výslechu Bedřicha Badelta z 23. 11. 1966.

35 Např. ABS, f. 305, sign. 305-679-5, Ředitelství Národní bezpečnosti Praha, Poválečná svědectví k činnosti Lea Drnovského a dalších příslušníků židovského komisariátu PPR, 1945–1946.

36 USC Shoah foundation, Rozhovor s Valy Sperl z 8. 9. 1995, Interview code: 829.

37 ABS, f. 2M, sign. 2M: 13409, Ředitelství Národní bezpečnosti Praha, Šetření ve věci JUDr. Otty Myslíka a Ervína Frankenbusche, Protokol z výslechu Karla Frankla z 16. 1. 1946 a Jiřiny Franklové z 27. 1. 1946.

38 Např. výpovědi kriminálního asistenta Rudolfa Dunovského a kriminálního rady Rudolfa Hrbka. ABS, f. 2M, sign. 2M: 11797, Protokol z výslechu Rudolfa Dunovského z 12. 9. 1945; Tamtéž, f. 305, sign. 305-569-7, Hlavní správa StB, Vytěžování poznatků o činnosti bývalých nacistických sítí, Protokol z výslechu Rudolfa Hrbka z 10. 1. 1953.

39 Dalšími úředníky židovského komisariátu byli krim. inspektor Jan Dlesk, kriminální asistent Rudolf Dunovský a písarka Jaroslava Boubelíková. V polovině srpna 1943 oficiálně vystřídal na pozici vedoucího Drnovského J. Dlesk. Faktickým vedoucím však i nadále zůstal L. Drnovský. Viz např. ABS, f. 305, sign. 305-679-3, Vytěžování poznatků o činnosti bývalých nacistických sítí, Protokol z výslechu s Leem Drnovským z 16. 6. 1952.

komisariát vnímán jako nejostřejší oddělení.⁴⁰

Úzkou součinnost mezi církevním referátem Gestapa a židovským komisariátem PPR potvrdil ve své výpovědi i referent pražského Gestapa pro církevní záležitosti Fritz Kiessewetter: *Mnoho případů, které Röllich vyšetřoval a z nich pak prováděl jednotlivé akce, bylo mu dodáváno úředníky české policie Drnovským a Štěpánkem, s kterými pracoval on a Krulich ruku v ruce.*⁴¹ Na přání Němců se tedy Drnovský a spol. pravidelně účastnili různých pátracích akcí Gestapa (pro tento akt se vžil pojem „hon na potápky“), aktivně „slídili“ po osobách židovského původu, jejich převodatelích, tajně ukrytém židovském majetku i po osobách zabývajících se paděláním osobních dokladů. Některé zatýkací akce proti Židům však prováděl Drnovský a jeho kolegové samostatně a bez vědomí Gestapa, například když se jednalo o nepatrné přestupky, jako třeba nenošení židovské hvězdy, porušení zákazu vycházení apod. Po prvotním vyšetření na ředitelství PPR v Bartolomějské ulici, při němž se snažili získat maximum informací zejména o jejich majetku, i tito vězni končili na Gestapu nebo v evidenci Ústředny pro židovské vystěhovalectví. Odsud již vedla cesta jen do koncentračních táborů.⁴²

Nezbytným předpokladem hladké spolupráce mezi oběma příslušnými odděleními Gestapa a PPR bylo samozřejmě i vzájemné využívání konfidentů. To platilo i o Frankenbuschovi,

Kriminální komisař Pražského policejního ředitelství Leo Drnovský byl zatčen čs. orgány týden po osvobození. V roce 1947 byl odsouzen na doživotí, později mu byl změněn trest na 25 let odnětí svobody. Podmínečně byl propuštěn v roce 1963. Zde na vězeňské fotografii z května 1947. Foto: NA

jehož četné kontakty s Drnovským například znovu potvrdila Anna Kubová: *Jezdil k Frankenbuschovi jistý úředník české policie Leo Drnovský, který jezdil k Frankenbuschovi dost často, vím také, že se schovával za českou policii. Když jsem se jej ptala, co má stále s policií, řekl F., když Drnovský nemůže něco vypátrat, bere si jeho na pomoc.*⁴³ V podobném duchu se ve své poválečné výpovědi vyjádřil i Frankenbuschův občasný řidič Václav Netrefa: *Hned od roku 1941 do roku 1944 jsem vozil Frankenbusche Ervína, který*

byl ředitelem a kancelář měl u [JU]Dr. Myslíka na Příkopech, kde jest kancelář Čedok. Jízdy s ním konané byly vždy po pražském Gestapu a po české policii... Věděl jsem, že pracuje s Gestapem, já jsem však neuměl a neumím německy, tak nemohu vám podati zprávy o jeho rozhovorech, které měl také dosti často s inspektorem české policie Drnovským, který měl kancelář v Bartolomějské ul. č. 10. Byly to rozhovory přátelského druhu, ale nerozuměl jsem...⁴⁴

Samotný Drnovský byl sice během svého poválečného vyšetřování ochoten připustit jisté styky s Frankenbuschem, ale hovořil jen o spoluúčasti na několika zatýkacích akcích, k nimž vždy došlo na rozkaz Gestapa.⁴⁵ Svědectví v jeho neprospekch v prvních měsících po osvobození však nezadržitelně přibývalo.⁴⁶ Sestavit obžalobu, která ho vinila z úzké spolupráce s okupačními bezpečnostními složkami, aktivní činnosti proti svým spoluobčanům, prokazatelně užívaného násilí vůči vyšetřovaným a nezákonného obohacení, tedy nebylo nijak složité. Jedním z bodů obžaloby, jež Drnovskému při soudním řízení značně přitížil, se stalo obvinění z podílu na vraždě, v níž sehrál klíčovou roli právě po boku Frankenbusche.

Potížísta

Frankenbuschovo konfidentsství přinášelo některým příslušníkům německého i českého bezpečnostního aparátu v protektorátu řadu výhod. Největší užitek z něj ale při-

40 Např. Tamtéž, sign. 305-569-7, Hlavní správa StB, Vytěžování poznatků o činnosti bývalých nacistických sítí, Protokol z výslechu Rudolfa Hrbka z 10. 1. 1953.

41 ABS, f. 325, sign. 325-177-4, Protokol z výslechu Fritze Kiessewetta z 10. 8. 1945.

42 Např. Tamtéž, f. 305, sign. 305-679-5, Ředitelství Národní bezpečnosti Praha, Poválečná svědectví k činnosti Lea Drnovského a dalších příslušníků židovského komisariátu PPR, 1945-1946; Tamtéž, f. Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem (dále jen Z), sign. Z-10-473, případ Leo Drnovský.

43 ABS, f. 2M, sign. 2M:13409, Ředitelství národní bezpečnosti Praha, Šetření ve věci JUDr. Otty Myslíka a Ervína Frankenbusche, Protokol z výslechu s Annou Kubovou ze 7. 2. 1946.

44 Tamtéž, Protokol s Václavem Netrefou z 12. 2. 1946.

45 ABS, f. 2M, sign. 2M: 11797, Protokol o výpovědi Lea Drnovského, září 1945.

46 Např. Tamtéž, f. 305, sign. 305-679-5, Ředitelství Národní bezpečnosti Praha, Poválečná svědectví k činnosti Lea Drnovského a dalších příslušníků židovského komisariátu PPR, 1945-1946; Tamtéž, f. Z, sign. Z-10-473, případ Leo Drnovský.

rozeně měl on sám: bezprostředně mu hrozil podobně tragický osud jako tisícům protektorátních Židů a židovských míšenců. Přesto se brzy začaly projevovat i stinné stránky této spolupráce. Frankenbusch se ve své roli konfidenta etabloval tak rychle, že prakticky zapomněl na důvody, které Gestapo motivovaly k jeho dočasné ochraně. Nejednou odmítl respektovat příkazy shora a konal na vlastní pěst – bylo mu vytýkáno i nepřiměřené násilí vůči vyšetřovaným, zejména příslušníkům německé národnosti. Permanentně byl podezříván také z toho, že se nepřiměřeně obohacuje, čemuž odpovídal i jeho životní styl.

Samostatnou kapitolu představovalo jeho neomalené chování na veřejnosti, které popuzovalo i některé příslušníky Gestapa, k nimž se Frankenbusch choval arogantně. Na pozoru před ním se museli mít i úředníci

Frankenbusch se ve své roli konfidenta etabloval tak rychle, že prakticky zapomněl na důvody, které Gestapo motivovaly k jeho dočasné ochraně

Pražského policejního ředitelství.⁴⁷ Jestli si však možná rizika svého „nehodného“ chování uvědomoval, není jasné. Svoji pozici si byl očividně jistý, což se mu zanedlouho vymstilo.

Ani Gestapo nestálo o zbytečné problémy a takový typ pozornosti, kterou Frankenbusch na veřejnosti téměř dennodenně vzbuzoval. Za zcela nepřijatelné byly považovány i kompetenční spory v této otázce mezi jednotlivými referáty a úředníky. Situace si vyžadovala různé řeše-

Žádost z Modřan musela K. H. Frankovi vyrazit dech

Foto: ČTK

ní, bez ohledu na předchozí zásluhy. Doplátit na to měl i Frankenbuschův klíčový ochránce na Gestapu Röllich, jehož kariéra u pražské úřadovny po jedné z takovýchto kauz skončila.

Hlavním důvodem Röllichova odvolání se pravděpodobně stal případ z Modřan, na jehož začátku stál právě Frankenbusch. Podle dostupných informací, jejichž zdrojem je hlavně svědectví bývalého velitele pražské úřadovny SD, SS-Obersturmbahnführera Waltera Jacobiho,⁴⁸ šlo o poněkud bizarní záležitost: na konci roku 1942 nebo začátkem roku

1943 se na stůl státního tajemníka K. H. Franka dostala žádost, která mu musela vyrazit dech. Zastupitelstvo Obecního úřadu Modřany v ní navrhovalo udělení čestného občanství Reichsführerovi SS a veliteli německé policie Heinrichu Himmlerovi, pojmenována po něm měla být i jedna z hlavních modřanských ulic. Za tento akt pak místní úřad žádal propuštění několika nedávno zatčených obyvatel Modřan. Z nařízení Úřadu říšského protektora měla být celá záležitost prošetřena a vyšetřování se ujal Úřad velitelství bezpečnosti

47 ABS, f. 52, sign. 52-45-7, Protokol z výpovědi Bedřicha Badelta z 4. 6. 1946.

48 Tamtéž, f. 305, sign. 305-639-2, Ředitelství Národní bezpečnosti Praha, šetření ve věci Arnošta Živnůstky, Protokol z výslechu Waltera Jacobiho ze 4. 12. 1946. V této věci podal svědectví také Leo Drnovský. Tamtéž, sign. 305-679-4, Protokol z výslechu Lea Drnovského z 29. 11. 1945. K celé kauze viz HAVRÁNEK, Karel: *Modřany v odboji a květnovém povstání*, s. 22–23. Havránek projednávání tohoto případu datuje do poloviny roku 1942, podle všeho je však tato datace nepřesná.

policie a bezpečnostní služby (BdS). Jeho předběžným výsledkem bylo, že se nejspíše jedná o provokaci některého z členů obecního zastupitelstva v Modřanech a jejím cílem není vyjádřit poctu Himmlerovi, ale zdiskreditovat zdejšího obecního tajemníka Živnůstku. Za autora dopisu byl označen modřanský občan Ervín Frankenbusch, jeho koncept však měl ještě před posláním schválit kriminální tajemník Röllich.

Nepřátelství mezi Frankenbuschem a Živnůstkou již bylo zmíněno. Ale i úředníci židovského komisařiátu Gestapa měli na Živnůstku spadeno – důvodem se stalo jeho nepodložené nařčení jejich kolegy Felixe Heideho z hanobení árijské rasy a z korupce. Všichni zasněžení do tohoto komplotu proto doufali, že žádost o udělení občanství druhému muži Třetí říše malou českou

Jméno Heinricha Himmlera (u mikrofonu) měla nést jedna z hlavních modřanských ulic

Foto: Bundesarchiv Bild 146-1987-128-10

Modřanský případ vyvolal kompetenční spory mezi SD a Gestapem o využívání a vzájemném potírání vlastních konfidentů

obcí bude brána jako dobrý důvod k Živnůstkovu dalšímu vyšetřování (v té době se již nacházel ve vazbě Gestapa). Plán se však k jejich smůle nakonec obrátil proti nim.

Jak totiž po válce dosvědčil Jacobi, celá událost měla nepřijemnou dohru. Modřanský případ totiž vyvolal kompetenční spory mezi SD a Gestapem o využívání a vzájemném potírání vlastních konfidentů: *BdS dr. Weinmann* (Dr. Erwin Weinmann byl v protektorátu nejvyšším šéfem nominálních členů SD – pozn. autora) *byl novým modřanským případem velmi dotčen a ustanovil pro jeden z příštích*

dnů rozmluvu mezi Gestapem a SD v zasedacím sále služební budovy. Rozprava se konala za předsednictví BdS Dr. Weinmanna – za SD Jacobi[ho] a dalších špiček SD v Praze. Za Gestapo se zúčastnili – vedoucí pražského Gestapa Dr. [Ernst] Gerke, zástupce Dr. [Friedrich] Meyer, krim[inální] kom[isař Heinz] Jantur a krim. taj[emník] Rollich. Obě strany přednesly svá protichůdná stanoviska, přičemž došlo k ostré debatě, která konečně byla uzavřena předsedajícím BdS tím, že zásadně musí stačit služební přísaha úředníka Gestapa jako důkaz, stojí-li tvrzení proti tvrzení. [...] Dosáhl jsem konečně, že Gestapo se vzdalo dalších kroků proti Živnůstkovu.⁴⁹

V tomto bodě sporu sice nakonec přítomní úředníci dospěli ke kompromisu a Živnůstka byl za několik dnů propuštěn, ale v pokračující debatě se řeč stočila k osobě autora dopisu. Vyšetřování BdS totiž současně odhalilo Frankenbuschův židovský

původ, což se stalo předmětem další ostré výměny názorů: Röllich se bránil proti tvrzení, že Živnůstkaův protivník Frankenbusch, jeho spolupracovník, je židem. [...] Röllich zdůrazňoval, že v té době se vede soudní řízení o zjištění nežidovského původu Frankenbuschova, které slibuje rozhodný úspěch.⁵⁰ Po vyslechnutí Röllichovy obhajoby a se souhlasem všech zúčastněných bylo při formulaci odpovědi o výsledcích šetření určené Frankovi zvoleno šalamounské řešení: záměrně došlo k vynechání Frankenbuschova jména a jako autor návrhu byl označen neznámý modřanský občan. Státní tajemník sice nebyl s tímto „nejasným“ výsledkem spokojen a dožadoval se dalšího šetření, souhlasil však s předběžnou odpovědí, v níž Himmlerovi doporučoval návrh obce Modřan nepřijímat.

Modřanský případ tím však neskonal. Vše se zkomplikovalo ve chvíli, kdy se do věci vložil Hlavní

49 ABS, f. 305, sign. 305-639-2, Ředitelství Národní bezpečnosti v Praze, Státní bezpečnosti odd. V. StB, Věc Arnošt Živnůstka, Protokol z výsledků Waltra Jacobiho ze 4. 12. 1946.

50 Tamtéž.

úřad říšské bezpečnosti (RSHA). A příčinou byl znovu Frankenbusch: *Dříve než Bds dokončil mně slíbené vyšetřování, došel do Prahy od Himmlera ostrý přípis. Nevím už, zda byl adresován na K. H. Franka, nebo na Bds. Rozhodně však obsahoval poukaz na osobu Frankenbuschovu, který byl přímo jmenován, a byla ostře vyslovena otázka, jak je to možno, že tento jako žid nenosí žlutou hvězdu, a má dokonce zvláštní výhody.* Bds mnil, že někdo, kdo měl na tom zájem, poslal Himmlerovi anonymní dopis, a tak obnovil tuto otázku. Vyšetřování bylo nyní co nejrychleji skončeno, a to s výsledkem, že *Frankenbuschova tvrzení o jeho původu jsou nepravdivá a že krim. tajemník Röllich se dopustil celé řady služebních chyb a nesprávností, pročež byl ihned odeslán pryč z protektorátu ke své domovské úřadovně ve Frankfurtu n. Mohanem a bylo proti němu zavedeno trestní řízení. O výsledku nejsem informován.*⁵¹

V utajení

Mohlo by se zdát, že Röllichův nucený odchod z Prahy a veřejné „odhalení“ Frankenbuschova neárijského původu znamenaly definitivní konec jeho konfidentské kariéry. Opak byl však pravdou: úředníci Gestapa ho sice již nesměli využívat jako svého agenta – podle interních instrukcí vedoucího pražské úřadovny Gerkeho a zřejmě právě v reakci na modřanský případ měli využívání židovských konfidentů napříště přísně zakázáno⁵² – ve Frankenbuschově případě se však jednalo pouze o formální odstavení.

Od jisté doby bylo možné jeho služby využít „oklikou“ přes Pražské policejní ředitelství. K tomu se po válce vyjádřil i Drnovský: *Asi v únoru nebo březnu 1943 byl jsem telefonicky zavolán od kriminálního komisaře [Josefa] Horbascheka, přednosty odd. II B. (židovské záležitosti), a tento mi řekl, že*

Hermann (Harry) Freund (1908–1944)

Za první republiky jeden z představitelů tzv. marxistické levé opozice v komunistickém hnutí. Z tohoto důvodu byl již koncem dvacátých let vyloučen z oficiálních struktur komunistické mládeže, následně se stal vůdčí osobností radikálně levicové skupiny Leninická opozice. Již během tzv. druhé republiky byl zatčen za své protirežimní aktivity, na konci léta roku 1939 byl ale propuštěn. Od podzimu 1939 se i se svou rodinou skrýval na Vysočině, konkrétně v obci Vlachovice, od června roku 1942 v sousední obci Tři Studně. I zde pokračoval v odbojových aktivitách, ve spojení byl s odbojovou skupinou J. Matějčeka, později i s jednou z partyzánských skupin na Vysočině. Zastřelen byl 24. ledna 1944 E. Frankenbuschem, v koncentračním táboře zahynula i jeho manželka, pětiletá dcera a další členové nejužší rodiny. Freundovo jméno dodnes nacházíme na značně zanedbaném náhrobku na hřbitově v Novém Městě na Moravě.

Zdroj: ABS, f. 305, sign. 305-737-1, šetření ve věci skupiny „Alarm“; NA, f. Jiří Wehle, k. 181, inv. č. 159. Bok po boku revoluci – vzpomínka Jiřího Wehleho na sourozence Freundovy, 11. 5. 1989.

Harry Freund a Zdena Freundová s dcerou

Foto: archiv Aleny Štěpánkové-Veselé

pro německé policejní úřady vyšel interní zákaz používat míšence a židy jako spolupracovníky německých policejních úřadů. Komisař Horbaschek žádal, aby Frankenbusch jako spolupracovník byl veden u nás, avšak ve skutečnosti, že bude pracovat pro Gestapo. Na to jsem odpověděl, že o této věci nemohu sám rozhodnout a že musím o tom učiniti hlášení mému představenému dr. [Josefu] Vysloužilovi. To jsem také učinil

a obdržel jsem jako odpověď, že to musíme akceptovat a že se nedá nic dělat. Zda v[rchní] r[ada] dr. Vysloužil spolupracovníctví Frankenbusche s úřadem policejního ředitelství v Praze, ve skutečnosti však s Gestapem, oznámil presidiu, není mi známo. Ježto vlastně policejní ředitelství v Praze, majíce v té době již německého policejního presidenta, bylo německým úřadem, byl Frankenbusch jako spolupracovník

⁵¹ Tamtéž.

⁵² ABS, f. 325, sign. 325-177-4, Protokol z výslechu Fritze Kiesewettera z 10. 8. 1945; Tamtéž, sign. 325-36-3, Protokol z výslechu Bedřicha Badelta z 23. 11. 1966.

policejního ředitelství nepřijatelný a musel být *de iure i de facto* odmítnut.⁵³ To však zcela jistě nebyla pravda. Ať už oficiálně, nebo v utajení, ochrannou ruku nad ním v následujících měsících držel právě Drnovský.

Nicméně Frankenbusch se ani tentokrát z předchozích chyb nepoučil a nakonec hlavně jeho vinou pomyslný pohár trpělivosti Gestapa v jeho případě přetekl. Záminkou k jeho odstranění se stala „zpackaná“ akce, jíž se účastnil po boku Drnovského proti příslušníkům komunistického odboje na Vysočině.

Zpackaná pátrací akce

S vidinou slušného odbojového úlovku i finančního zisku, ale v rozporu s již odvolaným rozkazem k zatčení ze strany Gestapa se totiž Frankenbusch s Drnovským (a v doprovodu svých milenek) vydali koncem ledna 1944 na Vysočinu s cílem vypátrat JUDr. Harryho Freunda, jednoho z údajných členů odbojové skupiny Matějček – Malý. Jejich společná pátrací akce po Freundovi je poměrně podrobně popsána ve svědectvích přeživších svědků této události, stejně jako několika pachatelů.⁵⁴ A i když se jejich výpovědi v některých detailech od sebe liší, téměř do jednoho se shodují na brutalitě, s jakou byl celý zákrok proveden. Frankenbusch s Drnovským ve snaze vystopovat Freundův úkryt postupovali vůči podezřelým a svědkům nekompromisně a nejhůř naložili s Freundovou manželkou, kterou během výslechů surově zbili před očima její malé dcery.

Po celodenních výsleších se jim přece jen podařilo hledané místo zjistit. Hlavní úlohu při Freundově zatýkání sehrál Frankenbusch, který se vydával za očekávanou spojku a přítele jeho rodičů. Ten ho také

Odbojová skupina Matějček – Malý

Zformovala se koncem roku 1939 hlavně z bývalých stoupenců radikálně-levicového křídla v komunistickém mládežnickém hnutí. Její vůdčí osobností se stal Josef Matějček. V první fázi, přibližně v letech 1940–1943, se její aktivity soustředily především na vydávání a rozšiřování ilegálních tiskovin, ukrývání a hmotném zajišťování ohrožených osob (zejména komunistů), opatrování falešných osobních dokumentů a potravinových lístků. V průběhu roku 1943 však stopu skupiny zachytilo Gestapo a začátkem srpna došlo k první vlně zatýkání. To sice značně ochromilo její další akceschopnost, zatčení se však vedle Matějčka vyhnul po dramatickém útěku i Ladislav Malý, další výrazná postava skupiny. Právě podpora těchto dvou ilegálních pracovníků na útěku patřila v další fázi k hlavním náplni činnosti zbývajících členů skupiny. Mezitím se Matějčkovi podařilo navázat kontakt s další odbojovou skupinou „KOS“ (Kázeň–odvaha–síla), v té době však již infiltrovanou konfidenty Gestapa. V průběhu roku 1944 došlo k rozbití skupiny – J. Matějček byl popraven v červenci 1944 na Pankráci, L. Malému se sice podařilo v červenci 1944 utéct z Malé pevnosti Terezín, koncem září 1944 byl ale znovu zatčen a na konci prosince 1944 ubit zástupcem velitele terezínské Malé pevnosti Stefanem Rojkem.

Zdroj: *Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv*, f. 255 (Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb.), Žádosti Jiřího Živnůstky č. 10675/70, Zdeňka Flajzara č. 84056/69 a dalších členů skupiny, Popis odbojové činnosti.

Josef Matějček a Ladislav Malý

Foto: archiv rodiny Fatrových a ABS

vylákal z úkrytu a pravděpodobně ve chvíli, kdy Freund zjistil zradu, ho po krátkém boji bez varování postřelil. Vážně zraněný Freund krátce po svém převozu do Nového Města na

Moravě zemřel.⁵⁵ Po válce se právě vražda Harryho Freunda stala jedním z hlavních bodů obžaloby proti Leovi Drnovskému u mimořádného lidového soudu.⁵⁶ Drnovský samo-

53 ABS, f. 305, sign. 305-679-4, Protokol z výslechu Lea Drnovského z 29. 11. 1945.

54 NA, f. MV ČSR/ČR-AMV 316, Ministerstvo vnitra II, Praha – Stíhání válečných zločinců, sign. 316-8-3, Dokumentace ve věci vraždy H. Freunda; SOA Praha, f. Mimořádný lidový soud Praha, sp. zn. Ls VIII 3710/46, Leo Drnovský.

55 Harry Freund byl pohřben v Novém Městě v dolním rohu katolického hřbitova, kde se dodnes nachází jeho zanedbaný hrob.

56 SOA Praha, f. MLS Praha, sp. zn. Ls VIII 3710/46, Leo Drnovský.

zřejmě jakoukoliv přímou účast na Freundově smrti popíral a snažil se veškerou vinu svalit na již nežijícího Frankenbusche. A i když šlo znovu o další Drnovského účelová svědectví, snad v nich lze najít i kus pravdy.

Jakožto zkušený kriminalista si byl jistě dobře vědom toho (a odpovídalo to i rozkazům Gestapa), že živý odbojář má pro okupační orgány mnohem větší cenu. Nerozvážený Frankenbuschův útok na Freunda Gestapu značně zkomplikoval plány na další infiltraci či rozbití zmiňované odbojové skupiny. Jistou věrohodnost Drnovského svědectví konečně potvrzuje i osud samotného vraha. Aniž by to tehdy Frankenbusch tušil, svým činem si zpečetil vlastní osud.

Pohár trpělivosti přetekl

Ihned po akci se sice Drnovský ještě snažil Frankenbuschovi pomoci některé důkazy z místa činu svědčící v jeho neprospěch zničit, skrýt či zakamuflovat, k jeho záchraně to však už nestačilo.

Z rozkazu samotného šéfa pražského Gestapa Dr. Gerkeho byl totiž Frankenbusch brzy nato zatčen. Zlikvidován měl být v terezínské Malé pevnosti, a záměrně ho proto umístili na tzv. židovskou celu.⁵⁷ Tam byl okamžitě svými spoluvězni odhalen. Frankenbuschův konec popsalo po válce hned několik svědků,⁵⁸ mezi nimi i MUDr. Alois Had, někdejší lékař v Malé pevnosti: *Mezi Židy přišel i bývalý gestapák, žid Frankenbusch. Tloukl udatné židy v Pečkárně, prorážel jim [ušní] bubínky, likvidoval jejich majetek a teprve, když byla zlikvidována židovská akce, „objevilo“ v něm gestapo žida, ačkoliv o jeho „árijství“*

již dříve dobře vědělo. Byl poslán na Malou pevnost s poznámkou R[ückkehr]U[nerwünscht] (Návrat nežádoucí). Když byl zařazen mezi židy, bránil se tomu. Na dálnopisný dotaz v Pečkárně zjištěno, oč jde, namalovány mu tři velké hvězdy na oděv místo obvyklých malých dvouh, další hvězda na čelo. Odpoledne šel hrdě vztyčen s židy na

Nerozvážený
Frankenbuschův útok
na Freunda Gestapu
značně zkomplikoval
plány na další infiltraci
či rozbití zmiňované
odbojové skupiny

baukommando, vracel se večer samá modřina a celý zkrvavený. Přišel na židovskou celu, kde se na něho vrhli ihned ostatní židé, kteří jím byli přivedeni do M[alé]P[evnosti] a týráni v Pečkárně. Výsledek byl, že ráno nastupoval k apelu Frankenbusch celý oteklý s proraženými bubínky, což sám s oblibou dělal. Stěžoval si hofkomandantovi [Stefanu] Rojkovi, který ho však zahnal zpět. Pak si stěžoval Pindšovi (přezdívkou velitele Malé pevnosti Heinricha Jöckela – pozn. autora) – pro Pindšův sadismus to byla skvělá příležitost. Dal zavolat cimeru Mandelíka (tzv. zimmerältestem na židovské cele byl Ing. Ervín Mandelík, spolumajitel cukrovaru B. Mandelík v Kolíně – pozn. autora), vzal je oba do „Badenraumu“, tam nařídil Frankenbuschovi, aby to Mandelíkovi oplatil. Frankenbusch přerazil ihned Mandelíkovi nosní kost, prorazil oba bubínky a zřídil jej k nepoznání. Během týdne zemřel Frankenbusch na

*otravu krve.*⁵⁹ Jako oficiální datum Frankenbuschova úmrtí je uváděn 26. duben 1944.⁶⁰

Závěrem

Frankenbusch úzkou spoluprací s Gestapem během druhé světové války v podstatě jen navázal na svoji kriminální minulost. Na rozdíl od jeho dřívějších činů se však v době válečné již nejednalo pouze o pozemské statky, ale primárně o lidské životy. A Frankenbusch ten svůj nadřadil nad životy ostatních. V danou chvíli se rozhodl zachránit všemi, byť sebeodpudivějšími prostředky. A dokud to nacistickému totalitnímu režimu vyhovovalo, s potěšením podobným jednotlivcům vyhověl. Záchranu si tím však Frankenbusch od svých pánů nevyprosil. Jeho věrné služby byly zapomenuty ve chvíli, kdy definitivně překročil hranice přijatelného. Pozemská spravedlnost ho tak nakonec dostihla dříve, než jistě sám očekával.

Mgr. Jan Dvořák, Ph.D. (1982) se specializuje na problematiku politických represí vůči českým krajanům a čs. občanům v SSSR a tematiku holokaustu. Je autorem nebo spoluautorem několika studií a tematických publikací, např. *Čechoslováci v gulagu I.-III.*; *Židé v Gulagu: sovětské pracovní a zajatecké tábory za druhé světové války ve vzpomínkách židovských uprchlíků z Československa* či *Židé v českém Slezsku v době okupace 1938–1945*. Od roku 2010 působí v Ústavu pro studium totalitních režimů v Praze.

57 ABS, f. 325, sign. 325-177-4, Protokol z výslechu Fritze Kieseewettera z 10. 8. 1945; Tamtéž, sign. 325-36-3, Protokol z výslechu Bedřicha Badelta z 23. 11. 1966.

58 Např. Památník Terezín, podsírka historicko-dokumentární, sign. A 3877, č. 81, Vzpomínka Ervína Mandelíka, s. 4–5; Tamtéž, sign. A 4143, č. 351, vzpomínka MUDr. Františka Nejezchleby, s. 7.

59 Tamtéž, sign. A 3877, č. 210, vzpomínka MUDr. Aloise Hada, s. 9.

60 Viz <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/85421-ervin-frankenbusch> (citováno k 2. 2. 2021).